

CRIMINAL SCIENCE FROM A HISTORICAL AND EPISTEMOLOGICAL PERSPECTIVE

Mioara-Ketty GUIU¹

Abstract

This paper highlights, mainly, three aspects. First, it highlights that the current explanations of penal science and juridical (legal) science in general are odds with historical and epistemological data (of the theory of science) - for example, according to these explanations, legal science as a whole, including penal science, would be a new science, appeared with the first modern penal codes (18th-19th centuries), while the historical data reveal that a legal science stricto sensu has been established since the Roman era and, moreover, that Roman legal science was characterized by an exceptionally high level of technicality; or, according to these explanations, legal science would be an empirical (finding, descriptive) science, which studies human behavior and real social life, while epistemology reveals that, until the modern era, law was considered a part of ethics and, therefore, a formal (abstract) science, with a leading role in the system of science, which studies the normative reality, created by norms, which is an ideal (rational) reality, which differs significantly from the objective reality (concrete, perceptible through the senses). Then, it highlights that these paradigm shifts took place in the modern era, after the emergence of the positivist philosophical current and the so-called "materialist-dialectical philosophy", and in their wake they attracted a whole series of "crises", including a "crisis of penal dogmatics", which collapsed. Finally, this highlights that law cannot become coherent again and cannot justify its leading place in science, as long as jurists do not return to the old conception, called "normative" (or "formal"), as it already claims part of the penal doctrine, especially the German one.

Keywords: objective law; juridical norm; empirical science; formal science

1. Considerații introductive

Cei mai mulți penaliști plasează momentul nașterii științei penale și al științei juridice, în general, „în perioada următoare revoluțiilor burgheze din Europa”², „la întâlnirea secolelor XVIII-XIX”³ - pe scurt, în epoca modernă.

În sprijinul acestei opinii, ei invocă, de regulă, faptul că, așa cum evidențiază datele istorice, până în epoca modernă, dreptul pozitiv nu a cuprins nicio reglementare a pedepselor. Secole de-a rândul, genul, limitele și condițiile de aplicare a acestora au fost decise de judecători, astfel că ele difereau de la un caz la altul. În plus, pedepsele se remarcă printr-o cruzime de neimaginat: nu numai că predominau pedepsele fizice (corporale), dar tortura și pedeapsa cu moartea, provocată în cele mai barbare moduri, constituiau practici uzuale.

O asemenea reglementare a apărut doar odată cu primele coduri penale moderne (Codul penal francez din 1791, Codul penal al lui Napoleon din 1810, Codul penal al Regatului Sardiniei din 1839, etc), care se deosebeau vădit de legile penale anterioare prin conținutul lor, prin faptul că ele nu mai cuprindeau doar dispoziții de incriminare, ci și numeroase dispoziții penale generale. Mai precis, specificul acestor coduri consta în structura lor bipartită, în faptul că ele erau divizate în două părți: o primă parte, denumită „parte generală”, se prezenta ca o „lege-cadru”⁴, formată din dispoziții penale generale, cu valoare de principii, menite să limiteze libertatea judecătorilor penali și să umanizeze represiunea (aceste dispoziții instituiau un regim legal pedepselor, care fixa categoriile și limitele pedepselor, condițiile de executare a acestora ori alte asemenea aspecte); a doua parte, denumită „parte specială”, se

¹ Conf.univ.dr., Facultatea de Științe Juridice, Universitatea Hyperion (colab.ext.), email: mioarakettyguiu@yahoo.com

² V. Dobrinioiu, I. Pascu, V. Lazăr, Gh. Nistoreanu, I. Molnar, Al. Boroii, *Drept penal. Partea generală*, Editura didactică și pedagogică, București, 1992, p.10.

³ N. Giurgiu, *Drept penal general*, Editura Cantes, Iași, 2000, p. p.20.

⁴ Pentru detalii privind această sintagmă, a se vedea *Loi-cadre* – document accesibil online la adresa <https://fr.wikipedia.org/wiki/Loi-cadre> (regăsit la 22.11.2023).

prezenta ca o lege subordonată, formată din dispoziții de incriminare, care fixau „pedepsele speciale”, aplicabile fiecărei infracțiuni (acestea puteau fi modificate de judecători, dar numai în limitele și condițiile prevăzute de dispozițiile penale generale).

Cu toate acestea, noi credem că doctrina actuală exagerează importanța acestor coduri, atunci când pretinde că ele ar marca însăși nașterea științei juridice. În orice caz, o atare teză ridică mari semne de întrebare, căci, prin ea, se neagă valoarea tuturor cercetărilor juridice anterioare și se pretinde, contrar realității, că aportul penaliștilor moderni nu s-a redus la o sistematizare a ideilor anterioare; din contră, ei ar avea meritul de a fi construit niște teorii complet noi, și nu doar în materie penală, ci în toate ramurile de drept (lucru impus de faptul că aceste ramuri sunt interdependente și formează un sistem, un tot unitar).

Însă, nu putem lămuri dacă și în ce măsură astfel de pretenții sunt justificate, decât cu condiția să examinăm, oricât de sumar, evoluția anterioară a dreptului și contextul apariției codurilor penale moderne.

2. Știința dreptului până în epoca modernă.

Într-una din cele mai cunoscute lucrări ale sale (*Etica nicomahică*), Aristotel (384-322 î.H.) susținea că există două feluri de justiție, anume o justiție distributivă, care privește modul de repartizare a bunurilor și îndatoririlor între oameni, și o justiție retributivă, bazată pe pedeapsă și recompensă. Iar o teză similară regăsim, ceva mai târziu, în lucrările jurisconsultilor romani, care susțineau că dreptul are două mari ramuri, anume dreptul penal și dreptul civil.

Totuși, este greu de înțeles cum au ajuns gânditorii antici la această teză, din moment ce, așa cum ne spun istoricii, primele legi ale omenirii au cuprins, aproape exclusiv, dispoziții de incriminare, care stabileau infracțiunile și pedepsele aplicabile acestora. După cât se pare, însuși studiul acestor dispoziții i-a condus aici, căci el releva că, spre deosebire de alte reguli sociale, regulile de drept nu se mulțumesc să impună indivizilor o serie de obligații (îndatoriri) și să limiteze astfel libertatea individuală, ci impun, totodată, exercitarea unor acte coercitive, denumite *sanctiuni* (*pedepse*, în sens larg), în caz că indivizii își nesocotesc obligațiile. Mai precis, acest studiu releva că dispozițiile de incriminare au un dublu caracter normativ, în sensul că ele stabilesc, simultan, două norme de comportament, anume o *normă sancționatoare*¹, care este prevăzută explicit și se adresează judecătorului, arătându-i ce pedeapsă să aplice aceluia care comite o anumită infracțiune, și o *normă de conviețuire* sau *de coexistență*², care este subînțeleasă (se deduce din prima) și se adresează tuturor cetățenilor, arătând obligația ce revine fiecăruia („să nu ucidă”, „să nu fure”, „să nu calomnieze”, etc). Iar apoi, practica dreptului releva că pedepsele și celelalte sancțiuni juridice diferă semnificativ de așa-numitele „sanctiuni morale (reproșul, oprobiul public, etc), prin faptul că ele pot consta nu numai în acte de constrângere psihică, ci și în acte de constrângere fizică, chiar foarte grave, a căror îndeplinire poate fi impusă, la nevoie, prin apelul la forța publică.

În același timp, lucrările jurisconsultilor romani fac dovada că ei au sesizat și alte aspecte, cum ar fi: faptul că regulile de drept sunt generale, obiective și impersonale (ele stabilesc aceleași obligații, pentru toate persoanele aflate într-o identică situație); faptul că noțiunea de *drept* (*jus*) are două sensuri diferite, iar, ca urmare, trebuie să se facă distincție între *dreptul obiectiv*, sintagmă prin care se înțelege legea, și *dreptul subiectiv*, sintagmă prin care se înțelege prerogativa individuală de a face sau a nu face ceva; faptul că noțiunile de *obligație* și de *drept subiectiv* sunt corelative, în sensul că oricărei obligații a unei persoane îi corespunde un drept al altei persoane de a cere îndeplinirea ei; faptul că o persoană nu poate împiedica o altă persoană să-și îndeplinească obligațiile, ceea ce înseamnă că orice obligație este, în același timp, un *drept subiectiv (individual)*; faptul că noțiunile de *obligație* și de *drept subiectiv* desemnează, ambele, niște *acțiuni licite* și, în ultimă instanță, niște interese ierarhizate, așa cum dovedește faptul că titularul dreptului are prioritate în raport cu titularul

¹ A se vedea M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului (enciclopedia juridică)*, Editura All, București, 1995, p.43; V. Dongoroz, *Drept penal*, Editura Tirajul, București, 1939, p.33.

² G. Del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică*, Editura Europa Nova, Lugoj, 1995, p.206.

obligației, care trebuie să cedeze; faptul că un individ devine *delincvent* (*infractor*), atunci când nesocotește una dintre obligațiile sale și aduce astfel atingere unui *drept subiectiv* al altuia; faptul că nu există *delincvent* fără *delict*, respectiv fără o *acțiune sancționabilă* (*ilegală*), pentru care legea prescrie aplicarea unei sancțiuni juridice anume, bine determinată; faptul că sancțiunea reprezintă criteriul pe baza căruia se determină *forma de ilicit* existentă în concret (*ilicit penal* sau *ilicit civil*), precum și instanța competentă (care poate fi, după caz, civilă sau penală) etc.

E drept că, din dreptul roman, ne-au parvenit doar comentarii disparate, iar nu și vreo operă integrală, realizată metodic, care să ordoneze asemenea observații. Dar, chiar în aceste condiții, ținând seama de valoarea comentariilor, istoricii au trebuit să conchidă că romanii posedau „o știință juridică *stricto sensu*”¹, caracterizată printr-un „nivel excepțional de ridicat de tehnicitate”², datorată unei clase specializate de juriști (așa-numiții „jurisconsulți”), care se bucura de autonomie și își manifesta știința atât în teorie (predare, scrierea de tratate), cât și în practică (expertiză, consiliere).

Împărtaşind această concluzie, noi am adăuga că ea rezulta, cu destulă claritate, din însuși modul în care a evoluat legislația scrisă, pe parcursul celor paisprezece secole de dominație romană. În acest sens, ni se par elocvente trei aspecte: faptul că, într-o perioadă relativ scurtă, jurisconsulții romani au dezvoltat semnificativ sistemul lor legislativ, adăugând legislației primordiale, denumită „drept public” (sau „drept penal”), o nouă legislație, denumită „drept privat” (sau „drept civil”, în sensul restrâns al termenului), care prevedea expres obligațiile și drepturile persoanelor; faptul că ei au formulat majoritatea principiilor de drept, în special acelea ale dreptului civil; faptul că, treptat, ei au extins aplicarea principiilor dreptului civil la aproape domeniile practicii sociale (comerț, industrie, finanțe etc), ceea ce a condus la apariția unor noi discipline juridice, cuprinse sub denumirea de „drept civil, în sens larg”.

De altfel, aceeași concluzie rezulta și din evoluția ulterioară a dreptului. Astfel, într-o lucrare de istorie apărută relativ recent³, se arată următoarele: faptul că, în perioada medievală, ce a urmat căderii Imperiului Roman de Apus (476 d.H.), dreptul pozitiv a înregistrat foarte puține progrese și numai în unele domenii „civile”, cum ar fi acela al asigurărilor; faptul că, în această perioadă, dreptul și-a păstrat, în mare parte, trăsăturile anterioare, fixate de jurisconsulții romani, deși, între timp, operele lor se pierduseră (deci erau necunoscute); faptul că interesul pentru dreptul roman s-a redeșteptat abia spre sfârșitul secolului al XI-lea, când italienii au redescoperit o celebră lucrare antică, intitulată *Digeste* (*Administrare*), dar mai cunoscută sub denumirea de *Codul lui Justinian* (după numele împăratului care a ordonat întocmirea ei, în anul 529 d.H.); faptul că studiul acestei lucrări, care cuprindea o masivă colecție de citate din jurisconsulții romani, a ridicat mari probleme de hermeneutică, motiv pentru care, în anul 1088, a fost înființată la Bologna o primă universitate juridică⁴, căreia i s-a încredințat misiunea de a aprofunda acest studiu etc.

Dar, de aici, putem desprinde și noi niște concluzii.

O primă concluzie ar fi aceea că partea specială, direct aplicativă, a celor două mari ramuri de drept se constituise, în întregime, încă din epoca romană. Cel puțin, numai așa s-ar

¹ A se vedea *Droit romain* – document accesibil online la adresa https://fr.wikipedia.org/wiki/Droit_romain (regăsit la 22.11.2023).

² *Idem* („*Primauté historique*”).

³ Matthew A. McIntosh, *The Continuation of Ancient Roman Law in the Medieval Period* – document accesibil online la adresa <https://brewminate.com/the-continuation-of-ancient-roman-law-in-the-medieval-period/#:~:text=Medieval%20Roman%20law%20is%20th> (regăsit la 22.11.2023)

⁴ Universitatea din Bologna, recunoscută oficial în 1158, la 30 de ani de la înființarea ei, este considerată cea veche instituție europeană de învățământ superior. Apariția ei a fost urmată, la scurt timp, de apariția altor universități: Universitatea din Oxford, înființată în 1116 și recunoscută oficial în 1167 (după 51 de ani); Universitatea din Parma, recunoscută oficial în 1117, dar atestată documentar încă din anul 962; Universitatea din Modena, recunoscută oficial în 1175; Universitatea din Paris, recunoscută oficial în 1215, la peste 40 de ani de la înființare etc.

putea explica de ce, așa cum ne spun istoricii, dreptul roman a continuat să se aplice, aproape neschimbat, și după căderea imperiului roman, de-a lungul întregii epoci medievale.

O a doua concluzie ar fi aceea că, în evul mediu timpuriu, știința juridică a stagnat (foarte probabil, și din cauza numeroaselor incidente de ardere a cărților vechi, care au rupt legătura cu știința juridică anterioară). Abia în a doua jumătate a evului mediu, practicienii dreptului au observat că ei posedau, aproape exclusiv, cunoștințe practice, care le permiteau să înțeleagă și să aplice corect normele juridice existente, dar nu posedau și o știință teoretică (sintetică), care să le permită să verifice dacă aceste norme erau legitime și aveau o justificare intrinsecă. Cu alte cuvinte, numai foarte târziu, ei au observat că munca lor pretindea o pregătire cu mult mai înaltă - care le lipsea -, ori că, pentru a înlătura acest neajuns, era nevoie de niște universități, respectiv de niște școli juridice de nivel superior - care, de asemenea, lipseau.

O a treia concluzie ar fi aceea că, spre deosebire de partea specială (aplicativă) a dreptului, partea lui generală (teoretică) a început să se dezvolte, cu precădere, din secolele XIII-XIV, când au intrat în funcțiune primele școli superioare de învățământ juridic. În acest sens, reamintim că una dintre primele enciclopedii juridice sau, altfel spus, una dintre primele lucrări de teoria generală a dreptului a fost aceea intitulată *Speculum judiciale (Oglinda legii)*, elaborată de William Durand (1275-1347), fost student și doctorand al Universității din Bologna, devenit ulterior episcop și profesor de drept. Deși, dacă ținem seama că această universitate fusese înființată în scopul anume de a studia dreptul roman, putem deduce că o atare teorie se constituise, și ea, încă din antichitate, dar se pierduse în perioada de declin a imperiului roman.

3. *Partea teoretică (generală) a dreptului.*

Mai înainte de a intra în amănunte, privind data apariției primelor noțiuni de teorie generală a dreptului, se impune să facem unele precizări, privind sintagma „parte generală a dreptului” - și aceasta, din două considerente.

Primul considerent este acela că, deși doctrina filosofică actuală recunoaște că unii dintre cei mai mari filosofi ai tuturor timpurilor (Aristotel, Kant și Hegel) au susținut că orice știință are o structură duală și se constituie dintr-o parte teoretică și o parte practică, ea pretinde totuși contrariul, anume că știința ar avea structură monistă, invocând drept argument că nu se poate face distincție între teorie și practică¹.

Al doilea considerent este acela că, sub influența doctrinei filosofice, penaliștii contemporani au început să vehiculeze ideea că distincția între o *parte generală* și o *parte specială* ar fi specifică dreptului penal modern. Așa de pildă, profesorul Francesco Antolisei începe prin a constata că această distincție figurează în toate codurile penale moderne și continuă prin a pretinde că, în nicio altă ramură de drept, o asemenea „separare nu are loc în mod atât de organic”² - de unde s-ar deduce nu doar că această distincție este specifică științei penale, dar și că ea a apărut abia în secolele XVIII-XIX, odată cu primele coduri penale moderne.

De aceea, trebuie să reamintim că însăși structura tradițională a programelor universitare contrazice asemenea idei, căci ea evidențiază că o asemenea distincție a apărut încă din evul mediu și nu doar în materie penală, ci și în materie civilă, unde, de asemenea, se face distincție între o *teorie generală a dreptului civil*, care se ocupă de aspectele comune tuturor normelor civile (noțiuni de bază, principii, sancțiuni specifice, etc), și diverse *teorii speciale*, care privesc, după caz, persoana, familia, succesiunea, contractele, drepturile reale etc. În plus, aceeași structură relevă că, pe lângă cele două teorii generale de ramură, în facultățile de drept se predă și o *teorie generală a dreptului*, pe care vechii autorii o denumeau *enciclopedie* sau *filosofie juridică*. Altfel spus, asemenea aspecte contrazic teza structurii moniste a științei și dovedesc că dreptul, la fel ca orice altă știință, se compune dintr-o parte generală (teoretică) și dintr-o parte specială (aplicativă).

¹ A se vedea H. Schnädelbach, „Rațiunea”, în *Filosofie. Curs de bază*, Editura Științifică, București, 1999, p.74.

² Fr. Antolisei, *Manuale di diritto penale. Parte speciale*, I, Giuffrè Editore, Milano, 1996, p.5.

Cu aceste precizări, revenim la chestiunea care ne interesează, aceea a momentului apariției teoriei generale a dreptului, pentru a sesiza că istoricii contemporani nu fixează acest moment. Ei constată, e drept, că, în comentariile lor, jurisconșulții romani invocau numeroase noțiuni de teorie generală, ca și o serie de principii ale dreptului. Totuși, ținând seama că din dreptul roman nu ne-a parvenit nicio lucrare de teorie generală, istoricii avansează ipoteza că romanii nici nu aveau asemenea lucrări, că ei nu erau niște reflexive, predispuse spre meditații și teorii, ci erau, prin excelență, niște spirite pragmatice, care invocau aceste noțiuni și principii doar ca argumente logice, fără a le justifica.

Însă, această ipoteză se lovește un impediment, relevat tot de istorici, anume că, în antichitate, predomina opinia că sarcina de a dezvolta partea generală, pur teoretică a dreptului, revine filosofilor, nicidecum juriștilor. O asemenea opinie se impusese, se pare, încă de la Aristotel, care, analizând mai atent problematica științei, sesizase o serie de aspecte, cum ar fi: faptul că orice știință se compune din două părți, anume dintr-o *parte (știință) teoretică* și o *parte (știință) aplicativă*; faptul că știința teoretică este „altruistă”, „pur contemplativă”¹ – de unde și denumirea ei, aceea de *filosofie* sau *dragoste de înțelepciune* (termenul de *filosofie* provine din greaca veche, în care *philia* însemna dragoste, iubire, prietenie, iar *sophia*, înțelepciune); faptul că există două tipuri de „filosofii”, anume o *filosofie primară* sau *ultimă* (denumită și *metafizică*), și o *filosofie naturală* (Aristotel includea aici partea teoretică a științelor empirice, așa cum majoritatea științelor: fizica, matematica, astronomia, biologia etc); faptul că „filosofia primară” (metafizica) formulează și explică *principiile naturii*, respectiv regulile ei de bază, care guvernează întreaga existență, materială sau spirituală, în timp ce „filosofia naturală” fixează doar *legile lumii materiale*; faptul că acestor două tipuri de „filosofii” (științe teoretice) le corespund două tipuri de științe aplicative, anume „științe practice” (el includea aici *politica* și *etica*, inclusiv dreptul) și „științe productive” (care asigură dezvoltarea diverselor „meșteșuguri”, inclusiv a artelor); faptul că sistemul științei este organizat ierarhic: în fruntea sistemului se află „filosofia primară” și științele aplicative aferente, denumite de el „științe practice”, în timp ce „filosofia naturală” și științele aplicative aferente acesteia, denumite de el „științe productive”, ocupă un loc subordonat - ceea ce însemna, în fond, că regulile formulate de aceste din urmă științe, denumite azi „reguli tehnice” (ori „metodologice”), nu pot deroga de la regulile morale și juridice.

Trebuie menționat și că viziunea aristotelică asupra științei s-a menținut până în secolul al XIX-lea, când, sub influența curentului filosofic pozitivist - care nega caracterul științific al filosofiei, în general, și al eticii, în special -, doctrina juridică a abandonat teza că partea generală a dreptului este de resortul filosofiei și a decis să rupă orice relații cu aceasta.

Iar, lucru încă mai grav, acest dispreț pentru filosofie s-a răsfrânt direct asupra teoriei generale a dreptului, care, din acel moment, nu s-a mai bucurat de atenția cuvenită, ci a fost marginalizată, fiind considerată doar o *materie pregătitoare*, un simplu rezumat al celorlalte științe juridice. Or, așa cum s-a observat deja², există cel puțin două obiecțiuni ce se pot invoca împotriva unei astfel de opinii: pe de o parte, faptul că în facultăți teoria generală nu se predă în prealabil, ci simultan, concomitent cu celelalte discipline juridice; pe de altă parte, faptul că această teorie nu se prezintă câtuși de puțin ca un compendiu, care expune sintetic conținutul celorlalte discipline juridice, ci încearcă să clarifice niște chestiuni distincte, comune ambelor ramuri de drept, cum ar fi definiția și locul dreptului în sistemul științei, diviziunile și principiile lui, conținutul și specificul normelor juridice, caracterele lor esențiale, etc. În fond, așa se și explică o serie de aspecte, cum ar fi: faptul că unii autori contemporani (din păcate, tot mai puțini) denumesc această teorie „filosofia dreptului”³,

¹ A se vedea *Aristotle* – document accesibil online la adresa <https://en.wikipedia.org/Aristotle> (regăsit la 23.11.2023).

² M. Djuvara, *op.cit.*, p.6.

³ G. Del Vecchio, *op.cit.*, p.27.

„dreptul pur”¹ sau „doctrina pură a dreptului”² – denumiri ce evocă teza, proprie filosofiei idealiste, potrivit căreia *etica* (morală și dreptul) derivă din *filosofia primară* (Aristotel) sau din *filosofia pură* (cum o numea Kant); faptul că asemenea denumiri se dovedesc mult mai adecvate, dacă ținem seama că teoria generală a dreptului apare ca un fragment dintr-o altă teorie, mult mai largă, denumită *teoria științei*, care, chiar și în prezent, se studiază exclusiv în facultățile de filosofie; faptul că, așa cum deja am arătat, secole de-a rândul, sarcina de a elabora o teorie generală a dreptului a revenit filosofilor – și aceasta, pentru simplul motiv că elaborarea ei nu pretindea doar cunoștințe juridice, ci și ample cunoștințe de logică, de etică, lingvistică etc; faptul că o parte a doctrinei filosofice promovează și azi teza că inclusiv știința logicii are structură duală și, așadar, că ea nu se reduce la partea ei teoretică, denumită *logică formală* sau *metafizică generală* (*metaphysica generalis*), ci cuprinde și o parte aplicativă, cunoscută, încă din antichitate, sub denumirea de *etică* sau *metafizică specială* (*metaphysica specialis*)³, care include și dreptul – în acest sens, un reputat filosof german din secolul al XIX-lea observa că „logica nu devine niciunde atât de practică și de o importanță atât de crucială ca în drept”⁴ etc.

Însă, nu este suficient să subliniem că teoria generală a dreptului, denumită adesea și *dogmatică juridică*, este o disciplină filosofică, cu un înalt grad de abstractizare, ci mai trebuie să subliniem că această teorie se divide, ea însăși, într-o *parte generală*, care analizează aspectele comune, ce interesează toate ramurile de drept, și o *parte specială*, care analizează particularitățile fiecărei ramuri de drept - de unde se mai înțelege că inclusiv apariția *dogmaticii penale* (a părții generale a dreptului penal) o datorăm filosofilor.

Dar, pentru a ne convinge de acest lucru, este necesar să revedem, chiar succint, contextul adoptării primelor coduri penale moderne.

4. Contextul apariției codurilor penale moderne.

Așa cum relevă conținutul cunoscutului document englez intitulat *Magna Carta Libertatum* (1215), ideea că pedepsele nu se pot aplica arbitrar, ci numai în urma unui proces echitabil, desfășurat potrivit legii, a apărut în epoca medievală, la scurt timp după ce s-au pus bazele învățământului juridic.

Totuși, răspândirea acestei idei nu s-a datorat juriștilor, ci, aproape exclusiv, filosofilor. Cel puțin, așa se deduce din faptul că cele mai importante studii de *drept penal* publicate atunci le datorăm filosofilor iluminiști (Diderot, Voltaire, Montesquieu, Hume ș.a), care nu s-au limitat să remarce neajunsurile sistemului represiv, în special atrocitatea pedepselor, dar, pe lângă aceasta, s-au pronunțat pentru consacrarea legislativă a unor principii ale dreptului sancționator, cum ar fi principiul umanizării represiei, principiul personalității și unicității pedepsei, principiul legalității, principiul vinovăției etc. În orice caz, abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, asemenea idei au fost reluate și dezvoltate de Cesare Beccaria, un erudit italian, ce poseda și o temeinică pregătire juridică și care, în celebra sa lucrare *Dei delitti e delle pena* (1764), expunea și alte asemenea principii, cum ar fi principiul abolirii pedepsei cu moartea, principiul individualizării pedepselor ori principiul interpretării stricte a legilor penale.

Ar fi însă de remarcat că, în pofida mării audiențe de care s-a bucurat în epocă, nici lucrarea lui Beccaria nu a determinat vreo modificare a legislațiilor pozitive. Așa cum relevă datele istorice, codurile penale moderne au apărut doar după îndelungi și foarte sângeroase conflicte sociale, în urma cărora guvernații au fost obligați să adopte noi charte (constituții),

¹ Ed. Picard, *Le droit pur (Dreptul pur)*, Editura Flammarion, Paris, 1908.

² H. Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, Editura Humanitas, București, 2000.

³ A se vedea *The origin of the Metaphysica Specialis and Metaphysica Generalis distinction?* – document accesibil online la adresa https://www.reddit.com/r/askphilosophy/comments/me3txh/the_origin_of_the_metaphysica_specialis_and/ (regăsit la 24.11.2023); în același sens, H. Schädelbach, „Filosofia”, în *Filosofie* (curs de bază), *op.cit.*, p.50.

⁴ Fr. A. Trendelenburg *Logische Untersuchungen*, 1840 – citat din sinteza lucrării lui Drăgan Stoianovici, *Logica și dreptul* (document accesibil online la adresa <https://respiro.ro/respiroteca/blog/tiinta-dreptului-si-logica>, regăsit la 24.11.2023)

așa cum erau Declarația americană de independență (1776) sau Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului (1789), care impuneau niște reforme legislative de amploare – de exemplu, Declarația franceză impunea organului legislativ ca, în activitatea sa, să respecte reguli de genul: „Legea poate interzice numai acțiunile dăunătoare pentru societate” (art.V); „Legea este o expresie a voinței generale (...). Aceasta trebuie să fie aceeași pentru toată lumea, indiferent dacă protejează sau pedepsește” (art.VI); „Niciun om nu poate fi acuzat, arestat, nici deținut decât în cazurile stabilite prin lege și după formele prescrise de aceasta” (art.VII); „...nimeni nu poate fi pedepsit decât în virtutea unei legi stabilite și promulgate anterior delictului și aplicată legal.” (art.VIII).

De unde rezultă, cu destulă claritate, că autorii morali ai noilor coduri penale au fost, în principal, filosofi și revoluționarii, în timp ce juriștii au rămas, în majoritatea lor, simpli executați, care contribuiau doar material la crearea lor.

5. Criza dreptului.

Analiza primelor coduri penale moderne relevă și faptul că ele corespundeau prea puțin exigențelor exprimate de autorii lor morali. În acest sens, ni se par elocvente două aspecte: pe de o parte, faptul că, dintre numeroasele principii formulate de filosofi, aceste coduri consacrau doar unul, anume principiul legalității, care, și acela, era redus la una dintre exigențele sale, aceea că infracțiunile și pedepsele trebuie stabilite prin lege (*nullum crimen nulla poena sine lege*); pe de altă parte, faptul că, deși era unanim admis că pedepsele reprezintă cele mai grave sancțiuni juridice, aceste coduri nu prevedeau, în mod explicit, nici regulile nici condițiile generale de aplicare a pedepselor. Asemenea aspecte puteau fi doar deduse, stabilite printr-o interpretare sistematică a dispozițiilor penale generale – lucru complet inacceptabil, din moment ce, pe calea interpretării, judecătorii puteau ajunge la concluzii complet diferite, cu consecința că practica judiciară devenea neunitară și se nesocotea astfel dreptul fundamental la egalitate în fața legii.

Iar, ceea ce este încă mai grav, nici până azi, codurile penale nu au reușit să fixeze principiile dreptului penal și condițiile generale de aplicare a pedepselor. Așa cum oricine poate constata, nu numai că aceste chestiuni sunt în continuare controversate, dar, în plus, legislațiile pozitive devin, pe zi ce trece, tot mai stufoase și incoerente. De altfel, teoreticienii actuali ai dreptului constată, ei înșiși, că asistăm la o „inflație legislativă”¹ fără precedent, vizibilă îndeosebi în materie penală, care nesocotește toate vechile principii. Unii dintre ei vorbesc chiar de o „criză generală a dreptului”², în special de o criză a „dogmaticii penale”³, pe care o consideră responsabilă de această situație și o acuză că regresează, că „merge înapoi”⁴.

Vedem totuși că, privitor la cauzele acestei „crize”, domnește o totală derută.

În orice caz, nimeni nu pare să-și mai amintească de acea pretenție a juriștilor din secolul al XIX-lea, potrivit căreia știința juridică s-a născut odată cu ei și deci că, anterior, nu exista o asemenea știință. Or, dacă încercăm să lămurim motivele acestei pretenții, ajungem la concluzia că acela a fost, de fapt, momentul de debut al crizei.

¹ A se vedea *Inflation législative* – document accesibil online la adresa https://fr.wikipedia.org/wiki/Inflation_législative (regăsit la 24.11.2023)

² Ph. Conte, P. Maistre du Chambon, *Droit pénal général*, Éditions Dalloz, Armand Colin, Paris, 2000, p. 1; în același sens, a se vedea E. B. Jimenez, *La crisis de la dogmática: nuevas perspectiva* – document accesibil online la adresa <https://vlex.com.co/vid/crisis-dogmatica-nuevas-perspectivas-591567630#:~:text=Resumen%20El%20texto%20muestra%20la%20crisis%20que%20soporta,cumple%20las%20funciones%20que%20se%20le%20han%20encomendado> (regăsit la 24.11.2023).

³ A se vedea *La crisis del Derecho penal contemporáneo* – document accesibil online la adresa <https://editorial.tirant.com/es/libro/la-crisis-del-derecho-penal-contemporaneo-9788492788354#:~:text=Por%20otro%20lado%20C%20la%20> (regăsit la 24.11.2023).

⁴ A. Demichel, professeur a l'Université Paris VIII, *Le droit pénal en marche arrière*, Recueil Dalloz Sirey, 1995, 28 cahier – apud O. Jerez, *Le blanchement de l'argent*, Revue Banque Edition, Paris, 2003, p.247.

Mai precis, criza dreptului a debutat la scurt timp după moartea lui Hegel (1831), când a apărut nu numai curentul filosofic pozitivist, inițiat de francezul August Comte¹, ci și o nouă ideologie, expusă pe larg în operele cunoscuților teoreticieni burghezi Karl Marx și Friedrich Engels, care își aroga, emfatic, titlul de „filosofie materialist-dialectică”. Apariția acestora a marcat sfârșitul adevăratei filosofii, a așa-numitului „idealism realist” (ori „obiectiv”), susținut și de Hegel, care asigurase progresul tuturor științelor, din antichitate și până atunci.

Însă, nu intrăm în amănunte asupra acestui aspect, ci vom sesiza doar că această nouă „filosofie” se limita să nege, împotriva tuturor dovezilor științifice, autonomia spiritului și supremația asupra materiei, și se reducea astfel la un proces dirijat de „laicizare socială”, care începuse să se manifeste încă din epoca premodernă, așa cum lasă să se întrevadă multe dintre schimbările sociale și economice intervenite atunci: secularizarea averilor clerului; separarea instituțiilor publice de Biserică; ascensiunea burgheziei și, mai ales, faptul că, brusc, în acea perioadă, tot mai mulți intelectuali au început să se declare „atei” și „liber cugetători”, invocând, în acest sens, argumente dintre cele mai îndoielnice, cum ar fi acela că toată existența se reduce la materie (substanță), în timp ce conștiința ar fi doar o secreție a creierului², ori acela că nu există „rațiune obiectivă”³ (a naturii), ci doar „rațiune subiectivă”⁴ (a omului).

Așa s-a ajuns deci la situația actuală, în care asistăm nu doar la o criză a dreptului, ci, așa cum observă mulți filosofi, și la „o criză morală profundă”⁵, în special a lumii occidentale, ca și la „o criză universală a raționalității”⁶.

Dar, din păcate, acești filosofi nu observă și că toate aceste „crize” sunt doar niște efecte ale adoptării concepției materialiste despre lume și viață, care neagă, fără niciun temei, inteligența naturii. Deși, încă din antichitatea timpurie, savanții au sesizat că natura se conduce după propriile legi, care sunt perfect inteligibile și pot fi transcrise în formule matematice (reamintim că, potrivit școlii pitagoreice, „în natură, totul este număr”⁷), vedem că adepții acestei concepții au contestat constant caracterul inteligibil al naturii, faptul că ea nu face nimic în zadar, ci urmează întotdeauna un scop, pretinzând că numai oamenii posedă gândire și își pot propune scopuri. Iar, pornind de aici, ei au ajuns să formuleze multe alte teze eronate, cum ar fi: faptul că, în natură, totul ar fi determinat cauzal, inclusiv gândirea umană; faptul că nu există liber-arbitru; faptul că toate cunoștințele umane provin din simțuri, din experiență - deci că există numai cunoștințe empirice, iar nu și cunoștințe raționale, provenite direct din gândire (teză pe care psihologia actuală o respinge⁸); faptul că numai științele empirice merită denumirea de „științe”, iar nu și așa-numitele „științe formale”, așa cum este și dreptul; faptul că, pentru facerea legilor, nu e nevoie de nicio știință, ci doar de talent etc.

Este util, poate, să reamintim și că unul dintre principalele obiective ale noii ideologii a fost acela de a suprima dreptul, în special dreptul penal, așa cum dovedesc multe dintre schimbările de paradigme intervenite atunci, îndeosebi din momentul în care această ideologie a început să fie predată în școli - de exemplu, dacă anterior se considera că toată știința se reduce la „o etică normativă”⁹ și deci că, în sistemul științei, locul conducător revine dreptului, care reprezintă partea cea mai importantă a metafizicii, ulterior s-a impus o altă

¹ Între 1930-1942, acesta a publicat o serie de texte cuprinse sub denumirea de „Curs de filosofie pozitivistă” – a se vedea *August Comte*, document accesibil online la adresa https://en.wikipedia.org/wiki/Auguste_Comte (regăsit la 25.11.2023).

² A se vedea *Materialism* – document accesibil online la adresa <https://en.wikipedia.org/wiki/Materialism> (regăsit la 25.11.2023).

³ H. Schnälbach, *op.cit.*, p. 63.

⁴ Idem, p.63.

⁵ Ek. Martens, H. Schnälbach, „Cu privire la situația actuală a filosofiei”, în *Filosofie* (curs de bază), *op.cit.*, p.15.

⁶ Idem, p.17.

⁷ A se vedea *Pythagore* – document accesibil online la adresa <https://fr.wikipedia.org/wiki/Pythagore> (regăsit la 04.10.2022).

⁸ În acest sens, a se vedea M. Golu, *Bazele psihologiei generale*, Editura Universitară, București, 2004, pp.59-60.

⁹ I. Kant – apud H. Schnälbach, „Rațiunea”, în *Filosofie* (curs de bază), *op.cit.*, p.77.

opinie, care se menține și azi, potrivit căreia dreptul nu este o știință, ci doar o artă (*ars boni et aequi*¹); sau, dacă anterior se considera că dreptul se deosebește de morală, în principal, prin caracterul său coercitiv, prin faptul că el nu cuprinde doar norme „civile” (ori „de coexistență”), ci și o serie de norme sancționatoare ori „penale” (în sens larg), care asigură protecție celor dintâi și garantează astfel ordinea socială, odată cu afirmarea noii ideologii, a apărut opinia (Enrico Ferri, Filippo Gramatica, Marc Ancel ș.a) că pedepsele nu se justifică și ar trebui desființate, urmând ca, în locul lor, să se adopte un sistem de „măsurile de apărare socială”, a căror aplicare să fie lăsată la aprecierea medicilor și psihologilor.

Or, chiar dacă asemenea idei nu au reușit să se impună, totuși, prin simpla lor existență, ele au avut consecințe devastatoare asupra științei juridice. În aceste condiții, nu numai că juriștii au fost nevoiți să dezvolte singuri partea teoretică (generală) a dreptului, care este de resortul filosofiei, dar, totodată, pentru a evita desființarea învățământului juridic, ei au fost obligați să abandoneze așa-numita „concepție normativă”, care predominase până atunci și să pretindă, contrar realității, că știința lor nu este deloc formală, ci, la fel ca majoritatea științelor, ea are un pronunțat caracter empiric (inductiv), adică pornește de la experiență, de la realitate.

Însă, pentru a se înțelege mai bine gravitatea schimbărilor antrenate de noua ideologie, trebuie să lămurim, chiar succint, semnificația și importanța vechii concepții.

6. Concepția normativă.

Această concepție, care a dominat gândirea științifică de la începuturile ei (sec. VI î.H.) și până la Hegel, pornea de la premisa că dreptul este o știință *formală*, care studiază gândirea (spiritul), și conchidea că progresul juridic poate fi asigurat numai printr-un studiu constant și metodic al ideilor comune de justiție, așa cum se reflectă ele în dreptul pozitiv, în normele juridice în vigoare.

E drept că au existat întotdeauna și unii autori care au contestat aceste teze, pretinzând că normele juridice nu derivă din gândire, ci din experiență (din nevoile sociale), ori că ar fi imposibil să ajungem la adevăr, pe cale pur rațională.

Însă, asemenea opinii nu s-au putut impune. Însăși realitatea le infirma, căci ea evidenția că normele juridice nu descriu practica socială reală, *ceea ce este*, ci descriu *ceea ce trebuie să fie*, adică o practică socială ideală (rațională), așa cum ar trebui să fie ea, pentru a corespunde exigențelor logicii. De unde rezulta, cu destulă claritate, că este imposibil să rezolvăm vreo problemă juridică, studiind viața socială reală – și aceasta, pentru simplul motiv că *realitatea normativă*, construită prin norme, este o realitate aparte, cu entități proprii, care diferă semnificativ de realitatea obiectivă. Altfel spus, de aici, rezulta că lumea dreptului este o lume a ideilor, care poate fi accesată numai prin gândire – ceea ce însemna, în fond, că problematica juridică nu poate fi clarificată, decât urmând îndeaproape raționamentele juridice (ideile de dreptate), așa cum sunt ele consacrate în legile în vigoare.

De altfel, și datele istorice conduceau la aceeași concluzie, căci ele evidențiau, cum am arătat, că progresele remarcabile înregistrate de dreptul roman nu s-au datorat vreunor studii experimentale, ci exclusiv, unui studiu logic al normelor juridice pozitive. Mai precis, așa cum observau reprezentanții așa-numitului „tehnicism juridic”, studiul logic (rațional) al normelor se poate prezenta sub trei forme: fie ca un *studiu exegetic* (sau *analitic*), care clarifică conținutul și finalitatea fiecărei norme juridice; fie ca un *studiu dogmatic* (sau *sintetic*), care clarifică noțiunile și regulile comune, ce asigură unitatea oricărui sistem normativ; fie, în sfârșit, ca un *studiu critic* (*de verificare*), menit să descopere imperfecțiunile sau lacunele normelor pozitive, ori eventualele contradicții dintre ele².

Însă, repetăm, sub presiunea noii ideologii, juriștii au fost obligați să abandoneze concepția normativă și, odată cu ea, majoritatea tezelor anterioare, în special a acelor care interesau dreptul sancționator, ceea ce și explică de ce autorii contemporani vorbesc, îndeosebi, de o „criză a dogmaticii penale”.

¹ Ph. Conte, P. Maistre du Chambon, *op.cit.*, pp. 1-2.

² V. Dongoroz, *op.cit.*, pp.94-96

7. Știința penală în epoca modernă.

Ar fi imposibil să prezentăm aici nenumăratele schimbări intervenite în dogmatica penală, ca urmare a adoptării noii ideologii. De aceea, ne vom limita la două exemple, dintre care primul privește semnificația noțiunii de „drept penal”, iar secundul privește semnificația noțiunii de „vinovăție”.

Privitor la semnificația primei noțiuni, reamintim că, până în secolul al XIX-lea, teoreticienii dreptului au susținut unanim că noțiunea de „drept penal” desemnează acea ramură a dreptului care reglementează pedepsele – de unde și denumirea ei, aceea de *dreptul pedepselor* (*peinliches Recht*¹) sau *dreptul penal* (de la latinescul *poena* - pedeapsă).

Ulterior, au apărut însă alte opinii, complet diferite.

Așa de pildă, observând că atacurile noii ideologii vizau mai mult dreptul penal și prea puțin dreptul civil, unii penaliști au pretins că dreptul penal reglementează, și el, drepturi și obligații – mai precis, că el reglementează un *drept subiectiv al statului de a pedepsi* (*jus puniendi*)², căruia îi corespunde o *obligație a infractorului* de a suporta pedeapsa. De unde mai rezulta că, în mod greșit, până atunci, doctrina juridică făcuse distincție între două *forme de licit*, respectiv între două categorii de *acțiuni licite* (unele, denumite „obligații” sau, după caz, „drepturi subiective”, care corespund unor *norme civile*, iar altele, denumite „sanctiuni juridice”, care corespund unor *norme penale*, în sens larg). Altfel spus, de aici, rezulta că dreptul se constituie, în întregime, din *norme civile*, care stabilesc obligații sau drepturi subiective – ceea ce constituia un mare neadevăr, așa cum dovedește simplul fapt că nimeni nu a contestat vreodată că pedepsele și celelalte sancțiuni juridice formează o categorie aparte de acțiuni licite, care nu se confundă nici cu drepturile subiective, nici cu obligațiile.

În același timp, alți penaliști au început să conteste teza că noțiunile juridice sunt noțiuni abstracte (formale, provenite direct din gândire). Dacă, anterior, se considerase că noțiunea de *acțiune ilicită*, ca și noțiunile juridice subordonate acesteia (*infracțiune*, *delict civil*, *abatere disciplinară* etc), desemnează niște pure raționamente, denumite „judecăți de valoare”, în virtutea cărora unele fapte umane sunt apreciate ca ilegale, contrare dreptului, din acel moment se afirma o altă teză, conform căreia aceste noțiuni desemnează niște acțiuni concrete, care diferă de celelalte prin însăși organizarea lor internă - ceea ce, pe de o parte, a generat o nouă problemă controversată și insolubilă, intitulată „structura infracțiunii”, iar, pe de altă parte, a condus la noi explicații discutabile, privind obiectul dreptului penal. Mai precis, pornind de aici, mulți penaliști au conchis fie că dreptul penal nu reglementează doar pedepsele, ci și infracțiunile³ (deci că el ar avea două obiecte de reglementare), fie că el reglementează exclusiv infracțiunile⁴, în timp ce pedepsele ar fi doar niște „efecte” ale acestora. Și aceasta, fără a interesa că, în realitate, infracțiunea este doar o condiție de aplicare a pedepsei, nicidecum o „cauză” a ei (în acest sens, reamintim că, destul de adesea, pedeapsa s-a aplicat și în lipsa vreunei infracțiuni), sau că, în realitate, legea nu a „reglementat” (legalizat) niciodată infracțiunile, ci, întotdeauna, le-a interzis, sub amenințarea cu cea mai gravă sancțiune juridică, care este pedeapsa.

Mai mult, cu timpul, aceste explicații diferite au ajuns să coexiste, cu consecința că obiectul dreptului penal a devenit complet obscur – de exemplu, unii autori contemporani⁵ susțin că noțiunea de drept penal poate fi înțeleasă atât în sens obiectiv, ca un ansamblu de norme care reglementează infracțiunile și pedepsele, cât și în sens subiectiv, ca un drept subiectiv al statului de a pedepsi; sau, alți autori⁶ susțin că această ramură de drept poate fi

¹ Fr. von Liszt, *Traité de droit pénal allemand*, Paris, V. Giard & E. Briere, 1911, p.1.

² R. Frank, *Die Wolffsche Strafrechtsphilosophie* (Filosofia dreptului penal a lui Wolff), 1887, p.22 – apud Fr. Liszt, *op.cit.*, p.1.

³ I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol.I, București, Tipografia „Curierul Judiciar, 1924, p.13

⁴ G. Fiandaca, E. Musco, *Diritto penale. Parte generale*, Bologna, Zanichelli Editore, 1995 (terza edizione), p.3; Ph. Conte, P. Maistre du Chambon, *op.cit.*, p.10 ș.a.

⁵ V. Dongoroz, *op.cit.*, pp.23-24; C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2014, p.23.

⁶ M. Zolyneak, M. I. Michinici, *Drept penal. Partea generală*, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1999, pp.7-8.

denumită atât „drept penal”, cât și „drept criminal” (de la termenul latin *crimen* - *infracțiune*), ori că aceste denumiri nici „nu acoperă în întregime conținutul ramurii pe care o desemnează”, fiindcă ea reglementează și „răspunderea penală”¹.

Privitor la semnificația celei de a doua noțiuni, aceea de *vinovăție*, reamintim că, în concepția penaliștilor clasici (Francesco Carrara, Giovanni Carmignani, Domenico Romagnosi, Enrico Pessina ș.a), aceasta desemna o regulă de bază a dreptului penal, conform căreia, pentru pedepsirea unei persoane, nu este suficient să se probeze că ea a comis o infracțiune (o faptă interzisă de legea penală), ci mai trebuie să se probeze că ea îndeplinește și alte condiții, îndeosebi de ordin subiectiv (vârstă, responsabilitate, libertate de voință și acțiune). Mai precis, în concepția lor, stabilirea vinovăției presupunea parcurgerea a trei trepte: mai întâi, trebuia să se probeze că persoana acuzată a săvârșit, efectiv, o faptă prevăzută de lege ca infracțiune – deci că există „imputare fizică” (*nulla poena sine actione*); apoi, trebuia să se probeze că, în concret, nu operează vreo „cauză justificativă”, care înlătură caracterul ilicit al faptei – deci că există și „imputare legală” (*nulla poena sine iniuria*); în fine, trebuia să se probeze că, în concret, nu operează vreo „cauză de iresponsabilitate” (ori „de neimputabilitate”), respectiv că acuzatul a săvârșit fapta ilicită, în mod conștient și voluntar – deci că există, de asemenea, „imputare morală” (*nulla poena sine culpa*).

Neîndoielnic, nu toate aceste idei ale penaliștilor clasici erau corecte. Suscita discuții îndeosebi ideea existenței unor „cauze justificative”, din care se deducea ceva fără sens, anume că legea ar putea să prevadă ca „infracțiune” (ca „ilicit penal”) o faptă pe care tot ea o declară „licită”. De altfel, se știe că unele doctrine penale (franceză, română etc) au renunțat la această idee, și aceasta, tocmai ca o consecință a observației că nu există „cauze justificative”, care înlătură caracterul ilicit al faptei, ci doar „cauze de neimputabilitate”, care înlătură responsabilitatea morală a agentului.

Constatăm totuși că doctrina majoritară a acordat prea puțină atenție discuțiilor pe această temă. Și aceasta, fiindcă astfel de discuții deveniseră irelevante, în condițiile în care penaliștii adoptaseră deja o concepție materială asupra infracțiunii, care aducea cu ea și o schimbare radicală, privind semnificația conceptului de *vinovăție* (*culpă*). Drept dovadă, în virtutea noii concepții, vinovăția înceta să mai fie înțeleasă ca un principiu de drept sancționator, ce implică o „judecată în trepte”, și devenea un simplu „element” al infracțiunii („elementul subiectiv”), a cărui importanță era, de asemenea, controversată - mai precis, unii autori considerau că vinovăția reprezintă un element esențial al infracțiunii, în timp ce alții (în special, pozitivisti) considerau că acest element este irelevant. De unde se vede și motivul pentru care, în legislațiile actuale, a crescut îngrijorător numărul cazurilor așa-numite „de răspundere penală obiectivă”, care contravin vădit principiului vinovăției.

Însă, pentru a se înțelege mai bine diferența dintre cele două concepții, se impune să reamintim și alte aspecte, cum ar fi: faptul că, încă din antichitatea timpurie, prin *vină* (*vinovăție*, *culpă*), s-a înțeles un *abuz de libertate*, o acțiune imorală și ilegală, care nesocotește ordinea socială (dreptul celorlalți la o egală libertate), și care, în consecință, justifică o *pedeapsă* (în sens larg), respectiv o reacție represivă din partea societății; faptul că, în virtutea acestei concepții, până pe la mijlocul secolului al XIX-lea, penaliștii au susținut că noțiunile de *vinovăție* și de *pedeapsă* reprezintă noțiunile de bază ale dreptului penal și că ele se întemeiază, ambele, pe ideea *liberului-arbitru*; faptul că aceste idei au început să decadă, concomitent cu afirmarea concepției materialiste și deterministe, care a respins *de plano* ideea liberului-arbitru (ea nu recunoaște nici azi *libertatea gândirii*, chiar dacă, între timp, această libertate a fost recunoscută ca un drept fundamental al oricărei ființe umane și înscrisă printre principiile internaționale ale dreptului); faptul că, în lipsa liberului-arbitru, vinovăția și pedeapsa rămân fără niciun fundament rațional și se ajunge, inevitabil, la confuzia între drept și forță, la ideea că nu există drept, ci doar „dreptul celui tare”.

¹ Idem, p. 8.

În fine, ne oprim aici, dar nu înainte de a sublinia, ca o ultimă concluzie, că este imposibil să se depășească starea de criză pe care o parcurge știința juridică, în general, și dogmatica penală, în special, atât timp cât juriștii nu revin la vechea concepție, denumită „normativă” (ori „formală”), așa cum pretinde deja o parte a doctrinei penale, în special cea germană.

Bibliografie

Fr. Antolisei, *Manuale di diritto penale. Parte speciale/ Criminal Law Manual. Special Section*, I, Giuffrè Editore, Milano, 1996;

Ph. Conte, P. Maistre du Chambon, *Droit pénal général/ General Criminal Law*, Éditions Dalloz, Armand Colin, Paris, 2000;

G. Del Vecchio, *Lecții de filosofie juridică/ Legal philosophy lessons*, Editura Europa Nova, Lugoj, 1995;

M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului (enciclopedia juridică). Drept rațional, izvoare și drept pozitiv/ General theory of law (legal encyclopedia). Rational law, sources and positive law*, Editura All, București, 1995;

V. Dobrinioiu, I. Pascu, V. Lazăr, Gh. Nistoreanu, I. Molnar, Al. Boroș, *Drept penal. Partea generală/ Criminal law. General part*, Editura didactică și pedagogică, București, 1992;

V. Dongoroz, *Drept penal/Criminal Law*, București, 1939;

G. Fiandaca, E. Musco, *Diritto penale. Parte generale/ Criminal law. General part*, Bologna, Zanichelli Editore, 1995 (terza edizione);

Fr. von Liszt, *Traité de droit pénal allemand/ German Criminal law. General part*, Paris, V. Giard & E. Briere, 1911;

N. Giurgiu, *Drept penal general/ German*, Editura Cantes, Iași, 2000;

M. Golu, *Bazele psihologiei generale/ Basics of general psychology*, Editura Universitară, București, 2004;

O. Jerez, *Le blanchement de l'argent/ Money laundering*, Revue Banque Edition/ Banking Review Edition, Paris, 2003;

H. Kelsen, *Doctrina pură a dreptului/ Pure doctrine of law*, Editura Humanitas, București, 2000;

C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2014;

M. Zolyneak, M. I. Michinici, *Drept penal. Partea generală/ Criminal law. General part*, Iași, Editura Fundației Chemarea, 1999;

H. Schnädelbach, E. Martens (editori), *Filosofie. Curs de bază/ Philosophy. Basic course*, Editura Științifică, București, 1999;

I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală/ Treatise on criminal law and procedure*, vol.I, București, Tipografia „Curierul Judiciar, 1924.